

חקיקה ופסיקה חברתית

מיכל סג'לי

חידושי פסיקה

הכרה בקטינה שנולדה מזרעו של מנוח כ-11 שנים לאחר מותו כ"ילדתו של נספה"

עמ"ח 51124-10-17 פלוני נ' קצין התגמולים – משרד הביטחון – אגף השיקום
(ניתן בבית משפט השלום ב-24 באפריל 2023)

בשנת 2002 נהרג המנוח במהלך פעילות מבצעית במסגרת שירותו הצבאי. הוריו קיבלו מבית המשפט המחוזי אישור לעשות שימוש בזרעו לצורך הפריה והבאת ילד לעולם. כ-11 שנה לאחר מותו של המנוח התקשרו הוריו בהסכם עם אישה לשם שימוש בזרעו, והקטינה שנולדה מזרעו של המנוח נרשמה במשרד הפנים כבתו. אימה של הקטינה הגישה לקצין התגמולים במשרד הביטחון בקשה להכיר בקטינה כילדתו של המנוח, על פי סעיף 1 לחוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום), התשי"ו-1950 (להלן: חוק משפחות חיילים). סעיף זה מגדיר ילד של נספה כך:

ילדו של הנספה – ובכלל זה ילד חורג או ילד מאומץ – שלא מלאו לו 21 שנה, או שמחמת מום גופני או שכלי לא עמד ברשות עצמו במות הנספה או בהגיעו לגיל 21 אחרי מותו, וכל עוד אינו עומד ברשות עצמו מסיבות אלה, אך למעט ילד שבמות הנספה מלאו לו 21 שנה ואותה שעה לא היה סמוך על שולחנו, וכן למעט ילד חורג שלא היה בשעת מותו של הנספה סמוך על שולחנו ושהיה מוחזק על ידי קרובו מלידה שלא היה בן-זוגו של הנספה (להלן – יתום).

קצין התגמולים דחה את בקשת האם, ומכאן הערעור. הנימוקים לדחיית הבקשה התבססו על מטרתו של חוק משפחות חיילים:

[זהו] חוק סוציאלי ובבסיסו עומדת מחויבות המדינה כלפי מי שהקריבו את חייהם למענה וכלפי בן המשפחה שנותר מאחור, אשר רווחתו ופרנסתו נפגעו בעקבות מות החלל או שהיה תלוי בפרנסתו של החלל בשעת מותו. המדינה "ניכנסת בנעלי המנוח"

ודואגת לרווחתו הכלכלית של מי שהיה תלוי בו ערב מותו. תשלום התגמול מחליף, בין היתר, את ההכנסה שאבדה כתוצאה מפטירת החלל שפרנס עד אותו מועד את משפחתו.

בדחיית הבקשה כתב קצין התגמולים כי המנוח היה רווק ומותו לא הביא לפגיעה כלכלית באלמנה וביתומים, ולכן אין להטיל על המדינה אחריות לדאוג לרווחתה הכלכלית של הקטינה, שכן זו נולדה לאחר מותו בידיעה של הוריו שהקטינה תיוולד לאם ללא אב. לתפיסתו של קצין התגמולים:

רק כאשר נעשה שימוש בזרע על ידי מי שהיתה בת זוגו של החלל ערב מותו, יינתנו לה ולילד שיוולד לה כתוצאה מהשימוש בזרע החלל מלוא הזכויות על פי החוק, שכן רואים במי שהיתה זוגתו של החלל ערב מותו ובילד שנוולד לה מזרעו חלק מהתא המשפחתי של החלל, תא אשר נפגע כתוצאה מנפילתו, ועל כן יש למלא את מחסורם הכלכלי באמצעות תגמולים לפי החוק.

בפסק הדין השופטת רבקה ארד מקבלת את הערעור, ודוחה את טענתו של קצין התגמולים כי הקטינה אינה עומדת בהגדרת "ילדתו של הנספה" בהתאם לסעיף 1 לחוק משפחות חיילים "בשל כך שרווחתה או פרנסתה לא נפגעו בשל פטירתו של המנוח". השופטת מסבירה כי סעיף 1 לחוק מתייחס למבחן התלות הכלכלית במנוח רק בשלושה מקרים:

מי שמחמת מום גופני או שכלי לא עמד ברשות עצמו במות הנספה או בהגיעו לגיל 21 אחרי מותו וכל עוד אינו עומד ברשות עצמו מסיבות אלה – יוכר כיתום; ילד שבמות הנספה מלאו לו 21 שנה ואותה שעה לא היה סמוך על שולחנו – לא יוכר כיתום; ילד חורג שלא היה בשעת מותו של הנספה סמוך על שולחנו ושהיה מוחזק על ידי קרובו מלידה שלא היה בן-זוגו של הנספה – לא יוכר כיתום.

לדברי השופטת, המקרה של קטינה זאת אינו עונה להגדרה של אף אחד משלושת המקרים הללו.

השופטת מוסיפה שקצין התגמולים שגה בכך שהתבסס על הנחיית היועץ המשפטי לממשלה בשנת 2003 בעניין "נטילת זרע לאחר המוות ושימוש בו" (הנחיה מס' 1.2202), ולפיה "מקום שלנפטר לא היתה בת זוג קבועה בחייו לא ניתן, ככלל, לייחס לנפטר רצון משוער להביא צאצא לעולם מזרעו לאחר מותו וכי להורי הנפטר אין מעמד חוקי בהבאת ילדים לעולם בחייו ולכן אין להם מעמד כזה גם לאחר מותו". השופטת קובעת כי הנחיית היועץ המשפטי אינה מתייחסת לשלב שלאחר הולדת ילדו של המנוח, ולכן אינה רלוונטית למקרה הנוכחי.

עוד מציינת השופטת כי בית המשפט המחוזי אישר להוריו של המנוח להשתמש בזרעו בהסכמת היועץ המשפטי לממשלה:

בשלב הרלוונטי להנחיה – טרם נטילת הזרע – היועץ המשפטי לממשלה הסכים לבקשה לנטילת זרעו של המנוח והבאת ילד לעולם ממנו, כשהשיקולים שבהנחיה הנוגעים לבת זוג נסוגו בשל הנסיבות הקונקרטיות של המקרה שלפנינו. מקל וחומר, אין מקום ליתן לשיקולים אלה משקל בשלב בו אנו נמצאים – לאחר לידת בתו של המנוח ולשם בחינת הכרתה על פי חוק המשפחות, והדברים נכונים שבעתיים כאשר שיקולים אלה אינם נזכרים בהוראות חוק המשפחות.

השופטת מוסיפה:

המנוח לא הספיק להגשים את משאלתו להביא ילד. ה לעולם בימי חייו, נוכח מותו הטראגי ובטרם עת במהלך שירותו הצבאי. בקשת הורי המנוח ליטול את זרעו לצורך הגשמת רצונו להעמיד צאצא, הגשמת רצונו להמשכיות, התקבלה. רצונו זה של המנוח הוגשם לאחר לכתו בלידתה של המערערת. הגשמת רצונו של המנוח התאפשרה בזכות תהליכים רפואיים מתקדמים אשר לא היו אפשריים במועד חקיקת החוק ולמעלה מעשור לאחר לכתו. אך אין בכך כדי לגרוע מאומה מהעובדה שעומדת לפנינו "בת משפחה" של המנוח, ילדתו-בתו של המנוח, ואין בכך, בהיעדר הוראה מפורשת בחוק, כדי לגרוע מאומה מחובתה של המדינה כלפי המנוח וכלפי בתו.

אישור לפרוצדורה רפואית באישה בת 75 ללא הסכמתה

א"פ 55450-03-23 גג לנזקק ולחוסה (ע"ר) נ' האפוטרופוס הכללי במחוז דרום ואח' (ניתן בבית המשפט לענייני משפחה ב-2 באפריל 2023)

המבקש מונה לאפוטרופוס על אישה כבת 75 אשר שוהה במחלקת תשושי נפש בבית אבות בארץ. במהלך בדיקתה של האישה על ידי רופאה בבית האבות התגלה ממצא רפואי המעיד על סרטן ברירית הרחם, והומלץ לאישה לעבור ניתוח לכריתת רחם. חוות דעת רפואית נוספת קבעה כי "אי-ביצוע הניתוח יוביל חלילה למותה של הגב' ק', כאשר מנגד סיכונים אפשריים כתוצאה מביצוע הניתוח הם דימום, זיהום ופגיעה באיברים סמוכים – סיבוכים שניתנים לתיקון מידי".

האישה, באמצעות האפוטרופא לדין, הביעה את התנגדותה לביצוע הניתוח בטענה שאין כל ממצא רפואי המצריך ניתוח, ומכאן הוגשה הבקשה לבית המשפט לענייני משפחה כדי שיכריע בסוגיה זו. בית האבות שהאישה שוהה בו הציג חוות דעת תפקודית, ולפיה האישה "מקבלת טיפול הרגעי; לא מתמצאת במקום ובזמן ולא מדברת לעניין, ולצד זה אקטיבית וחברתית".

השופט בן שלו מתייחס אל השינויים החברתיים שחלו בנוגע לתפיסת אנשים עם מוגבלויות ואנשים זקנים כמקשה אחת: "הגישה האמורה גם שמה דגש על שונות ונבדלותו של כל אדם ואדם, על קיומו של מגוון מוגבלויות אשר אין להתייחס אליהן כמקשה אחת וכן על הצורך בכיבוד רצונו של האדם המסוים, עד כמה שאפשר, ושיתופו בהחלטות הנוגעות אליו".

מאחר שלאור מצבה הרפואי לא יכלה האישה להגיע לבית המשפט, ביקר אותה השופט בבית האבות כדי לשמוע את עמדתה. בפסק הדין מדגיש השופט כמה חשוב לאפשר לאנשים אשר מונה להם אפוטרופוס להשמיע את עמדתם בנוגע לענייניהם:

עצם הדאגה להשתתפות בהליך ולשמיעת קולו של מי שמונה לו אפוטרופוס טומנת בחובה ביטוי לראייתו של מי שמונה לו אפוטרופוס כאדם בעל מכלול שלם של זכויות, צרכים ואינטרסים; ולא כאובייקט, הנתון אך להגשמת טובתו הנחזית בלבד, על ידי מי שהופקד על הדאגה לענייניו.

עם זאת, השופט לא קיבל את עמדת האישה, ונימק זאת כך:

חרף האקטיביות שהיא מגלה, מצבה הקוגניטיבי של הגב' ק' אינו מאפשר לה לקבל החלטות מושכלות של ממש בנוגע למצבה הרפואי. אכן, גם לפני הביעה הגב' ק' התנגדות לביצוע הניתוח. אולם כפי שמגלה תיעוד השיחה אשר מפאת צנעת הפרט וכבודה של הגב' ק' לא יפורט בהחלטה זו, לא נותר בקרבי ספק בדבר היעדר מודעות מלא של הגב' ק' למצבה הרפואי.

זכות לייצוג בוועדת התסקירים לצורך הגשת תסקיר על ידי עובדת סוציאלית לסדרי דין

בג"ץ 8946/22 פלונית נ' משרד הרווחה (ניתן בבית המשפט העליון ב-11 במאי 2023)

עניינו של פסק דין זה בבני זוג שנישאו בשנת 2020 ולאחר תקופה קצרה התגרשו. בין בני הזוג התנהל הליך בבית המשפט לענייני משפחה בנוגע להסדר השהות של בנם. בית המשפט לענייני משפחה מינה עובדת סוציאלית לסדרי דין לצורך עריכת תסקיר על אודות בנם המשותף של בני הזוג, נוסף על קיום ועדת תסקירים. סעיף 8.12 להוראות תקנון עבודה סוציאלית (שהן הנחיות והוראות של המנהל הכללי של משרד הרווחה) מגדיר את ועדת התסקירים כך:

ועדה המשמשת את עו"ס לעניין סדרי דין לצורך התייעצות וסיוע בגיבוש המלצות ודרכי התערבות במקרים מורכבים. מדובר בוועדה טיפולית מקצועית שמיקודה הינו בקטיני המשפחה וסיוע להורים לממש את אחריותם ההורית או במתן המלצות מתאימות הנוגעות למינוי אפוטרופוס לחסוי (הוראה 20, פרק 3)

כמו כן, בס"ק ב' נכתב:

כאמור, הדיון בוועדת תסקירים הינו מקצועי טיפולי. יחד עם זאת, באם אחד מההורים מבקש לצרף לדיון את עורך דינו יוכל זה להשתתף רק אם ניתנה לכך הסכמה מראש של שני ההורים. על ההורה המבקש לצרף את עורך דינו מוטלת האחריות לדאוג להסכמות בעניין. בכל מקרה, נוכח אופיה הטיפולי מקצועי של הוועדה עורכי דין המשתתפים בוועדה ישמשו בה כמשקיפים בלבד.

העותרת, אימו של הילד, פנתה לעובדת הסוציאלית לסדרי דין וביקשה שעורכת דינה תשתתף באחת משיבות הוועדה. העובדת הסוציאלית לסדרי דין השיבה כי עליה לקבל את הסכמת המשיב לכך, וכי עורכת הדין תשתתף "כצופה בלבד"; אך לאחר שהמשיב סירב – מסרה לה כי לא ניתן לעשות כן. לאור האמור הודיעה העותרת שלא תתייצב בפני ועדת התסקירים. בית המשפט לענייני משפחה קבע שאם העותרת לא תתייצב לדיונים יוטלו עליה הוצאות לטובת המדינה. העותרת הגישה ערעור לבית המשפט המחוזי, ובית המשפט קיבל את הערעור באופן חלקי במובן זה שביטל את הסנקציות שהוטלו על העותרת במקרה שלא תתייצב לוועדת התסקירים. בפסק הדין של בית המשפט המחוזי צוין כי הגם שהדיון בוועדה הוא בעל אופי "מקצועי-טיפולי", יש להמלצותיה השלכות מהותיות ומשפטיות; וכי משעה שמדובר בהנחיות מנהליות, ובהתחשב באופי ההליך, יש לפרש בצמצום כל פעולה השוללת את זכות הייצוג.

בעקבות פסק הדין מסר גרושה של האישה את הסכמתו להשתתפות עורכי דין בוועדה. למרות זאת, העותרת לא הופיעה לדיון בפגישתה הרביעית של הוועדה, ובית המשפט לענייני משפחה קבע שהעובדת הסוציאלית לסדרי דין תגיש את התסקיר ללא כינוס ועדת התסקירים.

העתירה הנוכחית הוגשה בטענה כי הוראת תקנון עבודה סוציאלית המגבילה את השתתפות עורכי דין בוועדת התסקירים פוגעת בזכותה של העותרת לייצוג משפטי בפני רשויות המדינה, וכי "ההליכים לפני עו"ס לסדרי דין וועדת תסקירים הנם הליכים חקירתיים-שיפוטיים ולא טיפוליים; כי לפיכך עומדת לעותרת זכות לייצוג משפטי במסגרתם". מעבר לכך טענה העותרת כי השתתפותם של עורכי הדין כמשקיפים בלבד בוועדה סותרת את הגדרת תפקידם בסעיף 22 לחוק לשכת עורכי הדין, ולפיו:

אדם שייפה כוחו של עורך דין זכאי להיות מיוצג על ידיו בפני כל רשויות המדינה, רשויות מקומיות וגופים ואנשים אחרים הממלאים תפקידים ציבוריים על פי דין; אין בהוראה זו כדי לגרוע מכל סמכות לדרוש נוכחותו או פעולה אישית של האדם המיוצג, ואין בה כדי לפגוע בחיקוק המסדיר את הייצוג בפני רשות, גוף או איש כאמור.

השופטים יצחק עמית, יחיאל כשר ורות רונן דחו את העתירה. בפסק דינם הם בוחנים את חשיבות הזכות של האדם לייצוג משפטי "כזכות יסוד מוכרת", אך מוסיפים שזכות זו אינה מוחלטת, ויש לאזנה עם אינטרסים אחרים. לדידם של השופטים, הליך עריכת התסקיר מהווה גם "התערבות טיפולית סמכותית משמעותית בחיי המשפחה כולה", ועל העו"ס "לקיימו תוך בירור ומתן עזרה להורי הקטין... כדי לסייע בחיזוק המערכת המשפחתית".

השופטים מוסיפים שעריכת התסקיר על ידי העובדת הסוציאלית והדיון בוועדת התסקירים דורשים "פעולה אישית" מצד הורי הקטין. סעיף 22 לחוק לשכת עורכי הדין קובע שזכות הייצוג אינה חלה במקום שנדרשת בו "נוכחות או פעולה אישית של האדם המיוצג". על פעולות הנדרשות מההורים במסגרת ההליכים להגשת תסקיר אפשר ללמוד גם מסעיף 3 לחוק הסעד, הקובע כי עו"ס לסדרי דין ראשי "לחקור כל אדם שהוא סבור שיש לו ידיעות הנוגעות לקטין או לחולה הנפש, וחייב הנחקר לענות לעובד הסוציאלי תשובות כנות ומלאות".

לבסוף, השופטים מוסיפים שמעורבות של עורכי הדין בוועדת התסקירים, שהיא במהותה בעלת אוריינטציה טיפולית מובהקת, תמנע מההורים להשיב "תשובות כנות ומלאות" ולנהל שיח ישיר ופתוח, שיוכל "לסייע להורים להגיע לתוכנית הורות בהסכמה ולקיים הורות משותפת תוך חלוקת האחריות והמעורבות בכל היבטי חיי הילד" (סעיף 3.2 להוראת תקנות עבודה סוציאלית 8.12).

הכרה בגבר שחי בזוגיות עם גבר אחר כ"עקר בית"

בל (ת"א) 10-21-18838 הנדל נ' המוסד לביטוח לאומי (ניתן בבית הדין לענייני עבודה ב-1 במאי 2023)

עניינו של פסק דין זה בשני גברים שחיו בזוגיות והוכרו על ידי המוסד לביטוח לאומי (הנתבע) כידועים בציבור. בתביעה זו נדרש הנתבע להכיר בבן זוגו של התובע כעקר בית על פי סעיף 238 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995, ולפיו עקרת בית היא "אישה נשואה,

למעט עגונה, שכן זוגה מבוטח לפי פרק זה, שאינה עובדת ואינה עובדת עצמאית, ובכלל זה אישה כאמור שהיא חברת קיבוץ מתחדש". בהתבסס על הגדרה זו ביקש התובע לפטור את בן זוגו מתשלום דמי ביטוח הלאומי ודמי ביטוח בריאות עבור השנים שבהן לא עבד (2018–2021).

הנתבע טען כי יש לדחות את התביעה מטעמים אלה:

ההבחנה לעניין זה בין גבר לאישה מבטאת את רצונו של המחוקק. הוראות אלה הן הוראות שבחוק ומשכך תרופת התובע היא בשינוי חקיקה. לפרשנות של התובע אין כל עיגון והיא סותרת את עמדת הנתבע אשר לא מתערב במערכת היחסים בתוך התא המשפחתי.

התובע טען כי הפרשנות של הנתבע מהווה הפליה, ומכאן התביעה.

פסק הדין, שכתבו השופטת עידית איצקוביץ, נציג ציבור העובדים מר איתן קשמון ונציג ציבור המעסיקים מר יצחק דוקמן, סוקר את שורשיו ההיסטוריים של הסדר החקיקה שהגדיר עקרת בית כ"אישה" ואת הגבר כאחראי לפרנסת המשפחה. גישה זו מהווה פגיעה בעקרון השוויון ובזכות לקיים חיי משפחה:

אנו סבורים כי במקרה דנן לא ניתן לשלול את ההטבה באופן קטגורי ממשק בית הכולל בני זוג מאותו המין – זוג גברים. כאמור הפסיקה חוזרת וקובעת כי יש להשוות את הזכויות והחובות של התא המשפחתי בו בני זוג מאותו המין לאלו של התא המשפחתי "המסורתי", שלפיו משפחה בנויה מזוגיות בין גבר לאשה. זאת נוכח ההכרה הגוברת בזוגיות חד-מינית. אומנם סעיף 238 לחוק מגדיר "עקרת בית" כ"אישה", ואולם בדרך של פרשנות יש להחיל אותו גם על בני זוג ששניהם גברים. זאת נוכח השינויים החברתיים שחלו במהלך השנים בכל הנוגע להרחבת התא המשפחתי על סוגיו השונים, וכן נוכח החשיבות של עקרון השוויון והזכות לקיים חיי משפחה.

התביעה התקבלה, והשופטת ונציגי הציבור הורו לנתבע להכיר בבן זוגו של התובע כעקר בית ולהשיב לו 7,000 שקלים בעבור דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות ששילם בשנים שבהן לא עבד.

גיור אורתודוקסי כתנאי לאימוץ קטין

בג"צ 5336/03 המרכז לפלורליזם יהודי – התנועה ליהדות מתקדמת נ' משרד הרווחה – השירות למען הילד (ניתן בבית המשפט העליון ב-14 במרץ 2023)

העתירה הוגשה נגד מדיניותו הגורפת של השירות למען הילד, ולפיה ילד שלא נולד כיהודי ואמור להימסר להורים מאמצים יהודים צריך לעבור לשם כך גיור אורתודוקסי, ולכן יכול להימסר רק להורים מאמצים המקיימים אורח חיים דתי אורתודוקסי. עמדת המדינה הייתה שעקרון טובת הילד הוא העיקרון המוביל בדרישה לגיור אורתודוקסי, על רקע חשש "שילד מאומץ אשר עבר גיור אחר עלול להיתקל בקושי להינשא כיהודי במדינת ישראל בבגרותו".

טענה זו לא התקבלה בפסק הדין, ובית המשפט סבר כי "טובת הילד אמורה להיבחן בכל מקרה בהתאם לנסיבותיו של הילד העומד לאימוץ ושל מי שנשקלים כמועמדים לאמץ אותו". בית המשפט הציע מתווה אחר: לבחון כל מקרה לגופו "בהתאם למכלול השיקולים הרלוונטיים לטובתו של הקטין הקונקרטי המועמד לאימוץ".

המדינה קיבלה את עמדת בית המשפט, והעתירה התקבלה.

החמרה בענישה בעבירות שוד נגד אזרחים ותיקים

נפ 280/23 מדינת ישראל נ' Abker (ניתן בבית המשפט העליון ב-18 במאי 2023)

המשיב התקיף באכזריות אישה בת 74 וגרם לה חבלות קשות. נגד המשיב הוגש כתב אישום בגין שוד בנסיבות חמורות. בית המשפט המחוזי הרשיע אותו וגזר עליו 30 חודשי מאסר בפועל ו-8 חודשי מאסר על תנאי, וכן פיצוי לאישה בסך 30,000 שקלים חדשים. המדינה הגישה ערעור לבית המשפט העליון בטענה שהעונש אינו הולם את חומרת האלימות הקשה נגד האישה, ואת הנזק שנגרם לאיכות חייה.

אף שבאופן עקרוני ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב בעונש שגזרה ערכאת הדין, בפסק דינו קובע בית המשפט העליון שחומרת העבירה מצדיקה את התערבותו בגזר הדין. בית המשפט מדגיש את הפגיעה החמורה של עבירות השוד בתחושת הביטחון של הציבור בכלל, ושל אזרחים ותיקים בפרט: "חומרה יתרה טמונה בביצוע עבירות שוד כלפי אוכלוסיית המבוגרים והקשישים. שכן, הפגיעה דווקא באוכלוסייה זו נעוצה בתפיסה כי הנמנים עליה יהיו 'טרף קל', ומשכך היא משקפת אנטי-חברתיות עמוקה ומגלמת אכזריות ואדישות לחומרת הפגיעה בנפגע העבירה". בית המשפט אף מדגיש את חובתו להגן על אזרחים ותיקים מפני עבירות שוד:

בית משפט זה הדגיש לא אחת את תפקידו בהגנה על מבוגרים וקשישים מפני עבירות שוד. תפקיד זה מתבטא בעיצוב מדיניות ענישה הכוללת רכיב משמעותי של מאסר מאחורי סורג ובריח, בראי זאת שהעונש המרבי הקבוע בצד עבירת שוד אשר בוצעה בנסיבות מחמירות הוא 20 שנות מאסר.

בית המשפט קיבל את ערעור המדינה, וגזר על המשיב 48 חודשי מאסר בפועל.

חידושי חקיקה

חוק הגנת הצרכן (תיקון מס' 66). התשפ"ג-2023

בחוק הגנת הצרכן מוגדרת "עבירה בנסיבות מחמירות" כעבירה צרכנית המכוונת אל אזרח ותיק, עולה חדש או קטין;¹ אדם שניכר שהוא נתון במצב של חולשה שכלית, נפשית או גופנית; או אדם שניכר שאינו שולט בשפה שבה נקשרת העסקה במידה מספקת לשם התקשרות בעסקה. הקנס על עבירה בנסיבות מחמירות הוא 46,080 שקלים חדשים אם העסק המפר הוא תאגיד, ו-25,610 שקלים חדשים אם הוא אינו תאגיד. בתיקון מספר 66 הוגדלו הקנסות שהרשות להגנת הצרכן יכולה להטיל בגין עבירה בנסיבות מחמירות: כעת עומד הקנס על 69,120 שקלים חדשים לתאגיד שהפר את החוק, ועל 38,415 שקלים חדשים אם העסק המפר אינו תאגיד.

1 לפי חוק הגנת הצרכן, אדם עם מוגבלות הוא כהגדרתו בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998; "אזרח ותיק" – מי שמלאו לו 65 שנים; "עולה חדש" – מי שטרם חלפו חמש שנים מיום שניתנה לו תעודת עולה או תעודת זכאות כעולה ממשדד העלייה והקליטה.